Маърифат

Халқ зиёлилари рўзномаси

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1992 ЙИЛ 14 МАРТ, ШАНБА

№ 31 (5627). Баҳоси: обуначига 16 тийин, сотувда 60 тийин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

РЕСПУБЛИКА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРИНИНГ КУНДУЗГИ БЎЛИМЛАРИГА ҚАБУЛ ҚИЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЎҒРИСИДА

Ёшларни республика олий ўқув юртларида ўқишга танлашда ягона давлат сиёсатини ўтказиш, жамиятнинг интеллектуал қувватини ошириш учун зарур шарт-шароитларни яратиш ҳамда ижтимоий адолат қоидаларини рўёбга чиқариш мақсадида, шунингдек, жамоатчиликнинг истакларини эътиборга олиб:

1. Белгилаб қўйилсинки, 1992—93 ўқув йилидан бошлаб тажриба тариқасида Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигига қарашли педагогика институтларининг ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигига қарашли университетлар тегишли соҳа (ўқитувчи кадрлар тайёрлаш билан банд бўлган) факультетларининг кундузги бўлимларига мазкур фаолият турига мойил бўлган мактаб ўқувчилари ҳамда бошқа тоифадаги ёшлардан иборат абитурентларни синаб кўриш асосида кириш имтиҳонларисиз қабул қилинади.

2. Ўзбекистон Республикасининг Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Мелиорация ва сув хўжалиги вазирлиги, Алоқа вазирлиги мазкур тажрибани Тошкент давлат техника университетида, Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институтида, Тошкент автомобиль-йўл институтида, Фарғона давлат университетида, Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институтида, Тошкент электр техника алоқа институтида ўтказсинлар.

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси:

— 10 кун муддат ичида ушбу Фармонни рўёбга чиқаришга оид ташкилий чора-тадбирларни кўзда тутувчи тегишли қарор қабул қилсин;

— бир ой муддат ичида Фармоннинг 1 ва 2-бандларида кўрсатилган республика олий ўқув юртларининг кундузги бўлимларига абитурентларни танлаш ва қабул қилиш республика марказини ташкил этсин.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти

И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 11 март.

АМАЛИЙ КЕНГАШ

Куни кеча Тошкент шаҳридаги Лутфий номли 254-илм масканида «Мактабда методик ишларни жонлантириш масалалари»га бағишланган амалий кенгаш бўлиб ўтди. Унда барча ноҳияларга қарашли мактабларнинг илмий бўлим мудирлари, методист-ўқитувчилар иштирок этдилар.

Кенгашда шу мактабнинг чет тили фани ўқитувчиси М. Турсунова «Мактабда методик ишларнинг самарадорлигини ошириш йўллари» хусусида таҳлилий фикр юритди. Шу қаторда у ўз маърузасида мактабда бутун диққат-эътибор методик ишларга қаратилаётгани, услубий ишлар таъсирида илм масканидаги фаолият кўрсатаётган 11 нафар ўқитувчига олий, 28 нафарига эса биринчи тоифа берилгани ҳақидаги далилларга ҳам тўхталди.

Маъруза тугагач, мактаб методик бирлашмаси раҳбари Р. Шермуҳамедова «Расм, ашула, меҳнат, бадантарбия фанлари ойлиги»ни таҳлил этиб, шу хусусда атрофлича сўзлади. Шундан сўнг кенгаш қатнашчилари бошланғич синф ўқитувчиси М. Мавлонованинг иш тажрибаси билан танишдилар. Қисқаси, барча иштирокчилар мазкур тадбирнинг чуқур илмий ёндашувлар асосида ташкил этилганлигини таъкидладилар.

Кенгаш якунида олий тоифали она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси Ф. Муҳамедова йиғилганларга «Мактабда «Наврўз» байрамини ўтказилиш тартиби» ҳақида ахборот берди. Сўнгра ушбу байрамни жозибали ўтказишга тайёргарлик кўраётган фаоллар «Наврўз» адабий-бадиий, мусиқали драматик кўрсатувидан кўринишлар ижро этдилар. Бу тадбир барчада яхши таассурот қолдирди.

Қ. МАТҚУРБОНОВ.

ТИББИЁТ ЛИЦЕЙИ ОЧИЛДИ

Андижон давлат тиббиёт олийгоҳи ректорати ташаббуси билан Қўрғонтепа ноҳиясидаги 1-ўрта мактабда шифокорлик йўналиши бўйича лицей очилди. Лицейга ноҳиядаги ўрта мактаб битирувчиларидан иқтидорли, шифокорлик касбини ёшликдан орзу қилиб келган 12 нафар йигит-қиз қабул қилинди.

Лицейга қабул қилинган ўқувчиларга ноҳиядаги хўжаликлар, саноат корхоналари ҳомийлик қилмоқда.

А. МАҚСУДОВ.
Андижон вилояти.

НАВРЎЗИМИЗ—БОЙЛИГИМИЗ

ҲАШАР — ЭЛГА ЯРАШАР

Пойтахтимизнинг Бобур ноҳиясидаги Майна Ҳасанова номли 144-ўрта мактабнинг ўқитувчи ва ўқувчилар жамоаси умумхалқ хайрия ҳашарига ҳозирлик ишларини барвақт бошлаб юбордилар.

Илм маскани атрофидаги кўчалар, йўлкалар, ариқ-зовурлар ва мактаб ҳовлиси тозаланиб, тартибга келтирилди. Юқори синф ўқувчилари томонидан мактаб ҳудудидаги экин майдонлари чопилиб, беда экишга тайёрлаб қўйилди. Гуллар ва дарахтларнинг таги юмшатилди.

Бундай хайрли ишларни амалга оширишда А. Мамарасулова, М. Файзиева, А.

УЮШҚОҚЛИК БИЛАН

Ваҳобов раҳбарлик қилаётган 10-«Б», 9-«В», 9-«Г» синфларининг ўқувчилари бошқаларга намуна бўлишмоқда.

— Муқимий кўчасини оталиққа олганмиз, — дейди мактаб директори Мастура Юсупова. — Умумхалқ ҳашари кунида юқори синф ўқувчилари ана шу кўчани тозалаб, тартибга келтиришади, ариқ-зовурларни тозалашади. Билим масканида эса ўқитувчилар жамоаси ва 5-8-синф ўқувчилари ободонлаштириш ишларини олиб борадилар. 500 туп атиргул ва мевали дарахт кўчатлари ўтқазилади. Дарахтлар оқланади, спорт майдончаси тартибга келтирилади.

Ҳозирги кунга қадар давлатга 1800 килограмм темир-терсак ва 500 килограмм қоғоз топширилди. Айни кунларда ўқувчилар рангли металл йиғиш тараддудидалар.

Дилбар ХЎЖАЕВА.

РЕЖАДАГИ ЮМУШЛАР УДДАЛАНАДИ

Умумхалқ оммавий ҳашари кунига Фрунзе ноҳиясидаги ар-Розий номли 127-ўрта мактаб аҳли ҳам пухта тараддуд билан келди. Бугун илм маскани жамоаси уч гуруҳга бўлинган ҳолда фаолият кўрсатади. Унга беш кишидан иборат ҳашар ўтказиш штаби бошчилик қилади.

— Илм масканида бундан бир ҳафта олдин ҳашар ўтказиш штаби тузилган эди, — дейди мактабнинг синфдан ташқари ишлар бўйича директор муовини, — штаб бошлиғи Г. Исҳоқова. Унга ишчан ва илғор ўқитувчилардан З. Азимова, М. Ҳамидов, В. Зокирова, М. Мирҳайдарова ва Х. Узоқоваларни жалб этганмиз.

Юқори синф ўқувчилари Ҳамза Умаров кўчасида ободонлаштириш юмушлари билан шуғулланадилар. 8-синф ўқувчилари мактаб ҳудудидаги майдонларни текислаб, гул кўчатлари ўтқазадилар ҳамда улар «Қушбеги» мавзесидан Улуғ Ватан урушига кетиб ҳалок бўлганларга ўрнатилган ёдгорликнинг атрофини супуриб — сидирадилар. Учинчи гуруҳдаги ўқувчилар эса «Бошлиқ» мавзесидаги билим даргоҳига яқин бўлган кўча-йўлларни тозалаш ишлари билан машғул бўлдилар.

Қолган барча ўқувчилар, муаллимлар ва ишчи-хизматчилар мактаб санитария ҳолатини яхшилаш, қоғоз йиғиш, темир-терсак тўплаш каби ишларда фаоллик кўрсатадилар. Хуллас, кечгача режалаштирилган барча юмушлар уддаланади.

О. МАТҚУРБОНОВА.
Тошкент шаҳри.

ГУЛ ҲИДИ КЕЛАДИ ҲАВОДАН

Наврўз Ўрта Осиё ва Яқин Шарқ халқларининг анъанавий байрамидир. Наврўз сўзининг асл маъноси янги кун демакдир. Қадим замонлардан буён қуёшнинг ҳамал буржига кириши, кеча билан кундузнинг баробар келиши (узунлиги — вақт ҳисоби) йил боши ҳисобланган. Бу эски қуёш йили ҳисобида фарвардин ойининг аввалги, 21 март кунига кундузнинг узая бориши, табиатда жонланиш, уйғониш, баҳорнинг бошланиши даврига тўғри келади. Бу кун кичик Наврўз байрами ёки оммавий байрам дейилган. Шу куни ҳамма нарса (табиатда) амалга киради, деб ҳисоблаганлар. 21 мартдан 28 мартгача (бизнинг тақвим бўйича), яъни 6 кун мобайнида катта Наврўз нишонланган.

Наврўз байрамини, аввало, халқ кенг нишонлаган. Байрам кунлари ҳисобланган ҳафта давомида халқнинг турли табақалари хилма-хил тадбирларни амалга оширганлар. Масалан, шоҳлар ва бадавлат ер-мулк эгалари шу кунлари камбағалларга хайр-эҳсон улашган, 6 кун ичида 6 тоифа халқни қабул қилиб, уларга тортиқлар берган.

Ана шу кунга узоқ тайёргарлик кўрилиб, уй-жойлар тартибга келтирилган, тозаланган, кўчатлар, гуллар экилган, кўча ва гулзорларга баҳор байрами туси берилган. Кўкатлар ундирилиб, сумалаклар пиширилган, байрам дастурхонига кўкатлар қўйилган, 7 хил таом тортилган.

Байрам одамларнинг кайфиятида, кийинишида, бир-бирига муомаласида яққол ифодаланган. Шу кунлари яқин кишилар, дўстлар, қадрдонлар билан дийдор кўришилган, эски гиналарни, ўзаро муносабатдаги келишмовчиликларни унутишиб, кўнгилларини ташвишдан фориғ этишга ҳаракат қилганлар. Кўпчилик жам бўлган байрам мажлисларида айрим кишиларнинг (унинг ночорлиги ва виждонан поклиги эътиборга олиниб) қарзлари кечирилган, гуноҳларидан ўтилган. Марҳумларни хотирлаш, азали кишиларнинг уйларини зиёрат қилиш Наврўзнинг асосий белгиларидан бўлган.

Наврўз байрамлари қишлоқнинг (шаҳарнинг) энг катта чорбоғларида, гўзал ва шинам табиатли жойларда ўтган. Бу ерларда кайвони бувилар, чечан аёллар, хизматбарор келинлар ва қизлар байрам дастурхонини безаш билан шуғулланган, меҳмонларга кўклам таомларини тортишган. Кураш, дорбозлик, масхарабозлик ва турли хил қизиқ ўйинлар авжга чиққан, қизларнинг davраларида эса шўх гурунг, ўйин ва топишмоқлар айтиш (чистон) бошланган, ёшлар, болалар ҳайқириб ўйнаб юрган боғларда шўх қизлар ва келинчаклар ҳайинчак учиб, ўлан айтишиб, рақсга тушиб байрамга оро бағишлаганлар.

Наврўз байрамининг асосий моҳияти тупроқнинг етилиш фасли келганидан халқни огоҳ этиш, янги йил экин-тикинларини бошлашга йўлланма бериш ва деҳқон ишига омадлар тилашдир. Шунинг учун ҳам Наврўз байрами бошланган куни тупроққа илк уруғ қадаш расм бўлиб келган.

Кейинги йилларда Наврўз байрамига нисбатан нотўғри муносабатлар ҳукм сурган даврни ҳам кўрдик ва бу адолатсизлик эканини таъкидлаб ўтиш жоиздир. Халқ бу қадимий байрамни унутмади, уни яширинча, тор доирада бўлса-да, нишонлаб келди.

Бугунги кунда мустақил Ўзбекистонимизда покланиш ва янгиланишнинг озода шамоллари гуркираб эсар экан, Наврўз байрами ҳам янги мазмун билан бойиб, тобора оммавийроқ тусда кенг нишонланмоқда.

Наврўз байрами баҳорнинг пойқадами, табиатнинг уйғонишини, кўркамлашувини муборакбод этиш, элимизни мўл-кўл ноз-неъматлар билан таъминлаш учун катта меҳнат мавсумига рағбат муждаси, халқнинг эзгу байрамидир.

Эргаш АБДУЛЛА.
Қўқон.

ЯШИЛ БОҒЛАР ЯРАТАМИЗ

Баҳор фасли бор-йўғини рўйи рост дастурхон қиладиган фасл. Айниқса, қор кўрпадан бўшанган боғлар, кўча ва йўлкалар кузги япроқларнинг чиқиндилари билан тўлганда, қиш бўйи муз қотган ахлат уюмларига ҳам унинг нафаси етиб борганда!.. Қуёш қўрини мўл-кўл тўкиб, атрофингга йиғиштириб ол, дегандек, чароғон ойнасини тутади. Шабада ғир-ғир эсиб, сенинг ишлашинг учун имконият яратади. Ердан бироз лой аридими, ариқларни тозалашга, кўзга кўримсиз нарсаларни йўқотишга енг шимариб киришмоқ даркор. Чунки баҳор тароватини кўм-кўк майса гиламларини озода маконда кўз-кўз этсин. Файзли, фароғатли кунларини тоза йўллардан солиб келсин!

Чиноз ноҳиясидаги Т. Рустамов номли мактаб ўқувчилари баҳорги юмушларини энг аввало, ана шундай кечикиб бўлмас ишдан бошладилар. Ахлат уюмларидан боғларни аритдилар, чириган япроқларни бўрсиб турган она-тупроққа топширдилар, ва эртанги кундан умидвор нигоҳ билан ҳамжиҳатликда дарахт экиш ишларини бошлаб юбордилар. Бу борада мураббийларнинг йўл-йўриғи, эътибору даъвати биринчи ўриндадир. Суратларда мактабнинг гўзалликка ва озодаликка ҳавасманд ёшларини иш устида кўриб турибсиз.

Р. Альбеков суратлари.

ЧИҚИНДИ МЕТАЛЛ—ЗАРУР ХОМАШЁ

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги «Металл парчалари тўплаш, топшириш юзасидан давлат буюртмаси бажарилишини таъминлаш бўйича қўшимча чоралар тўғрисида» буйруқ чиқарди. Ҳужжатда таъкидланадики, 1992 йилда қора ва рангли металл парчалари топшириш режаларини сўзсиз бажарилишини таъминлаш мақсадида металл парчалари топширилишига мунтазам раҳбарлик қилиш учун Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг марказий штаби тузилсин. Штаб бошлиғи этиб вазир ўринбосари М. С. Султонов тайинланди.

Жойларда қора ва рангли металл парчалари тўплаш ва топширишга изчил раҳбарликни таъминлаш учун Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги. Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармаси, барча вилоят халқ таълими бошқармалари, педагогика олий ўқув юртлари ва билим юртлари раҳбарларига шахсан ўзлари раҳбарлигидаги штаблар тузиш топширилди.

Металл парчалари тўплаш ва топшириш режаларини бажаришни жойларда таъминлаш учун Қорақалпоғистон Республикаси, барча вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳри бўйича ишчи гуруҳлари тузилди ва бу гуруҳларни бошқарувчи масъул ўртоқлар белгиланди. Бу гуруҳлар халқ таълими маҳаллий бошқармалари ва ўқув юртлари раҳбарлари қатори металл парчалари топшириш режаларининг бажарилишига жавоб берадилар.

Барча тузилган штаблар ҳар ойнинг 2-кунида марказий штабга металл парчалари топшириш режалари бажарилишининг бориши ҳақида ёзма ва 44-21-95, 44-58-60, 44-14-53 рақамли телефонлар бўйича ахборот берадилар.

Мухбиримиз Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги қошидаги қора ва рангли металл парчалари тўплаб топширишнинг боришига раҳбарлик қилувчи марказий штаб бошлиғи, халқ таълими вазирининг ўринбосари **Муртазо Султонович Султоновга** мурожаат қилиб, умумдавлат аҳамиятига молик бу ишнинг моҳияти, ташкилий томонлари, жойлардаги аҳвол хусусида сўзлаб беришни илтимос қилди.

— Мустақил Ўзбекистон иқтисодини ривожлантиришда металларнинг аҳамияти катталиги ҳаммага равшан. Заводлар, қурилишлар, умуман халқ хўжалигининг асосий соҳалари учун металл сув билан ҳаводек зарур, — деди М. С. Султонов. — Ҳозирги бозор иқтисоди шароитида республикамиз корхоналарида металл танқислиги, айниқса, сезилмоқда. Бундай эҳтиёжни анъанага кўра чиқинди металларни тўплаш ва қайта ишлаш орқали маълум даражада қондириш мумкин. Шу сабабли Ўзбекистон ҳукумати чиқинди металларни тўплаш ва топширишга умумдавлат аҳамиятига молик иш деб қараётир. Республикамиз мактаб ўқувчилари, ўрта махсус ва олий ўқув юртлари талабалари бу борада ҳамиша катта ҳиммат кўрсатиб келганлар.

Бироқ ўтган йили бу ишга айрим жойларда ташкилий жиҳатдан сустроқ қаралди. Натижада қора металл парчалари топшириш режаси 95 фоизга адо этилди, яъни 6065 тонна ўрнига 5779 тонна иккиламчи хомашё топширилди. Рангли металл топшириш режаси эса 90 фоизга адо этилиб, кўзда тутилганидан 8925 килограмм кам топширилди.

Ўтган йил якунларига кўра қора ва рангли металл парчалари тўплаб топшириш режаларини Андижон, Бухоро, Қашқадарё, Самарқанд, Сурхондарё, Сирдарё, Тошкент, Хоразм вилоят халқ таълими бошқармалари, Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармаси, Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, бир қатор педагогика институтлари, 33 педагогика билим юртидан 25 таси муваффақиятли бажардилар. Бироқ умумдавлат аҳамиятига молик бу ишни уюшқоқлик билан ташкил қилмаганликлари сабабли Наманган, Жиззах, Фарғона вилоят халқ таълими бошқармалари, Қарши, Наманган, Ангрен педагогика институтлари ва бошқалар белгиланган режани ўртача 80 фоизга уддаладилар. Ангор, Денов, Янгийўл, Қўқон, Марғилон педагогика билим юртлари эса режани бор-йўғи ўртача 30-40 фоизга адо этдилар, халос.

Бугунги кунда аҳвол қандай, деган савол туғилиши табиий. Ҳали ишга уюшқоқлик билан киришилмаганлигини январь ойига белгиланган режа жумҳуриятимиз бўйича бор-йўғи 56 фоиз бажарилганлиги кўрсатиб турибди. Маълумотлар кўрсатишича, ҳали бу ишга Самарқанд, Сурхондарё, Жиззах, Хоразм вилоятларида, Тошкент шаҳри халқ таълими бошқармаларида ва бир қатор билим юртларида уюшқоқлик билан киришилганича йўқ. Айрим вилоят халқ таълими бошқармаларининг раҳбарлари, педагогика билим юртлари директорлари бу муҳим вазифага масъулиятсизлик билан ёндашмоқдалар.

Аҳволни яхшилаш, қора ва рангли металл парчалари топшириш режалари бажарилишини жиддий назорат қилиш мақсадида вазирликнинг махсус буйруғи чиқарилди ва жойларга етказилди.

Ўйлаймизки, тузилган марказий штаб, жойлардаги штаблар иккиламчи хомашё йиғиш ва топширишни уюшқоқлик билан олиб борилишига масъулиятли раҳбарлик қиладилар, мустақил Ўзбекистон иқтисодий ривожига муносиб ҳисса бўлиб қўшиладиган металл чиқиндилари тўплашдек ҳимматли ишда вазирлигимиз тизимидаги барча мактаб ва ўқув юртлари жамоалари, ўқувчилар ва талабалар фаол қатнашадилар.

(Рўзноманинг 2-саҳифасида тақсимот режаси берилмоқда).

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИНИНГ МАКТАБДАН ТАШҚАРИ МУАССАСАЛАР, ВИЛОЯТ ЎҚУВ КОЛЛЕКТОРЛАРИ, ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ОБЪЕКТЛАРИНИ ҚУРАЕТГАН ВИЛОЯТ БОШҚАРУВ МАЪМУРИЯТЛАРИ БЎЙИЧА 1992 ЙИЛДА ҚОРА МЕТАЛЛ ПАРЧАЛАРИ ВА ЧИҚИНДИЛАРИ ТОПШИРИШ РЕЖАЛАРИ

МУАССАСАЛАР БЎЙИЧА

Тартиб рақами	Муассаса номи	Топшириладиган қора металл парчалари миқдори (тонна ҳисобида):
1.	Ўқувчилар саройи	20
2.	Республика техник ижодкорлик маркази	10
3.	Республика ёш табиатшунослар станцияси	10
4.	Республика болалар ва ўсмирлар туризми маркази	10
	ЖАМИ	50

ВИЛОЯТ ЎҚУВ КОЛЛЕКТОРЛАРИ БЎЙИЧА:

Тартиб рақами	Ўқув коллектори номи	Топшириладиган қора металл парчалари миқдори (тонна ҳисобида)
1.	Республика ўқув коллектори	30
2.	Тошкент вилоят ўқув коллектори	30
3.	Андижон ўқув коллектори	30
4.	Бухоро ўқув коллектори	30
5.	Қашқадарё ўқув коллектори	30
6.	Наманган ўқув коллектори	30
7.	Самарқанд ўқув коллектори	30
8.	Сурхондарё ўқув коллектори	30
9.	Сирдарё ўқув коллектори	30
10.	Жиззах ўқув коллектори	30
11.	Фарғона ўқув коллектори	30
12.	Қўқон ўқув коллектори	30
13.	Хоразм ўқув коллектори	30
14.	Навоий ўқув коллектори	30
15.	Қорақалпоғистон ўқув коллектори	30
	ЖАМИ	450

ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ОБЪЕКТЛАРИНИ ҚУРАЕТГАН ВИЛОЯТ БОШҚАРУВ МАЪМУРИЯТИ (ОДСОНО) БЎЙИЧА:

Тартиб рақами	ОДСОНО номи	Топшириладиган қора металл парчалари миқдори (тонна ҳисобида)
1.	Тошкент ОДСОНОси	20
2.	Қорақалпоқ ОДСОНОси	20
3.	Андижон ОДСОНОси	20
4.	Бухоро ОДСОНОси	20
5.	Қашқадарё ОДСОНОси	20
6.	Наманган ОДСОНОси	20
7.	Самарқанд ОДСОНОси	20
8.	Сурхондарё ОДСОНОси	20
9.	Сирдарё ОДСОНОси	20
10.	Фарғона ОДСОНОси	20
11.	Хоразм ОДСОНОси	20
	ЖАМИ	220

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ ЎҚУВ ЮРТЛАРИ, ХЎЖАЛИК ҲИСОБИДАГИ ТАЪМИРЛАШ-ҚУРИЛИШ БОШҚАРМАЛАРИ (ХРСУ) БЎЙИЧА ҚОРА ВА РАНГЛИ МЕТАЛЛ ПАРЧАЛАРИ ВА ЧИҚИНДИЛАРИНИ ТОПШИРИШ ТАҚСИМОТ-РЕЖАСИ (1992 ЙИЛ УЧУН)

Тартиб рақами	Ўқув юртлари, вилоят халқ таълими бошқармалари, таъмирлаш-қурилиш бошқармалари номлари	Қора металл парча-лари миқ-дори (тон-на ҳисобида)	Рангли металл парчалари (килограмм ҳисобида): Ҳаммаси	шу жумладан: Қўрғошин	Алюминий	Мис
1.	Андижон вилоят халқ таълими бошқармаси	350	7738	524	2220	4995
2.	Толстой номидаги Андижон педагогика билим юрти	32	—	—	—	—
3.	Ленинск педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
4.	Бўз педагогика билим юрти	31	—	—	—	—
5.	Андижон вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	453	7738	524	2220	4995
1.	Бухоро вилоят халқ таълими бошқармаси	464	5199	410	1110	3630
2.	Хўжаев номидаги Бухоро педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
3.	Бухоро вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
4.	Халқ таълими вазирлигининг Бухоро вилоятидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	514	5199	410	1110	3630
1.	Қашқадарё вилоят халқ таълими бошқармаси	340	4738	149	1110	3480
2.	Қарши педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
3.	Шаҳрисабз педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
4.	Қашқадарё вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	405	4738	149	1110	3480
1.	Навоий вилоят халқ таълими бошқармаси	350	4738	149	1110	3480
2.	Навоий давлат педагогика институти	100	—	—	—	—
3.	Навоий педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
4.	Навоий вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	480	4738	149	1110	3480
1.	Наманган вилоят халқ таълими бошқармаси	300	6538	349	1420	4770
2.	Наманган педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
3.	Чуст педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
4.	Косонсой педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
5.	Наманган вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	390	6538	349	1420	4770
1.	Самарқанд вилоят халқ таълими бошқармаси	465	9163	1569	1920	5675
2.	Макаренко номли Самарқанд педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
3.	Беруний номидаги Самарқанд педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
4.	Ушинский номидаги Самарқанд педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
5.	Каттақўрғон педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
6.	Самарқанд вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	575	9163	1569	1920	5675
1.	Сурхондарё вилоят халқ таълими бошқармаси	250	6303	464	1620	4220
2.	Термиз педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
3.	Ангор педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
4.	Денов педагогика билим юрти	29	—	—	—	—
5.	Сурхондарё вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	334	6303	464	1620	4220
1.	Сирдарё вилоят халқ таълими бошқармаси	128	3200	250	690	2260
2.	Гулистон педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
3.	Сирдарё педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
4.	Сирдарё вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	178	3200	250	690	2260
1.	Жиззах вилоят халқ таълими бошқармаси	177	5081	368	1570	3143
2.	Жиззах давлат педагогика институти	75	—	—	—	—
3.	Жиззах педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
4.	Жиззах вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	287	5081	368	1570	3143
1.	Тошкент вилоят халқ таълими бошқармаси	455	7038	820	1839	4380
2.	Ангрен давлат педагогика институти	70	—	—	—	—
3.	Ангрен педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
4.	Бекобод педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
5.	Янгийўл педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
6.	Тошкент вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	20	—	—	—	—
	ЖАМИ	595	7038	820	1839	4380
1.	Тошкент шаҳар халқ таълими бош бошқармаси	246	8863	1485	1830	5549
2.	Низомий номидаги давлат педагогика институти	60	—	—	—	—
3.	Рус тили ва адабиёти педагогика институти	50	—	—	—	—
4.	Крупская номидаги педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
5.	Ленин номидаги педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
6.	Ражабий номидаги педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
7.	Машинасозлик бўйича республика ўқув-ишлаб чиқариш маркази	15	—	—	—	—
8.	Янги технология бўйича республика ўқув-ишлаб чиқариш маркази	15	—	—	—	—
9.	Республика ўқув-ишлаб чиқариш маркази	15	—	—	—	—
10.	Калонов номидаги олий педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
11.	Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	20	—	—	—	—
	ЖАМИ	496	8863	1485	1830	5549
1.	Фарғона вилоят халқ таълими бошқармаси	380	6963	403	1540	5015
2.	Қўқон давлат педагогика институти	55	—	—	—	—
3.	Қўқон педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
4.	Марғилон педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
5.	Фарғона вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	505	6963	403	1540	5015
1.	Хоразм вилоят халқ таълими бошқармаси	300	4438	100	720	3621
2.	Урганч педагогика билим юрти	30	—	—	—	—
3.	Хива педагогика билим юрти	25	—	—	—	—
4.	Хоразм вилоят халқ таълими бошқармаси қошидаги хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	365	4438	100	720	3621
1.	Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги	415	8438	1119	1720	5520
2.	Нукус давлат педагогика институти	50	—	—	—	—
3.	Нукус педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
4.	Беруний педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
5.	Хўжайли педагогика билим юрти	20	—	—	—	—
6.	Чимбой педагогика билим юрти	15	—	—	—	—
7.	Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг хўжалик ҳисобидаги таъмирлаш-қурилиш бошқармаси	10	—	—	—	—
	ЖАМИ	540	8438	1119	1720	5520

ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ ИНТЕРНАТЛАРИ БЎЙИЧА 1992 ЙИЛДА ҚОРА ВА РАНГЛИ МЕТАЛЛ ПАРЧАЛАРИ ВА ЧИҚИНДИЛАРИНИ ТОПШИРИШ ТАҚСИМОТ-РЕЖАСИ

Тартиб рақами	Муассаса номи	Қора металл парчалари (тонна ҳисобида)	Рангли металл парчалари (килограмм ҳисобида): Қўрғошин	Алюминий	Мис
1.	Навоий номидаги Республика нафис санъат мактаби	20	5	10	20
2.	Тошкент шаҳридаги рус тили чуқур ўргатиладиган ва кучайтирилган ҳарбий-жисмоний тарбия тайёргарлигига ихтисослашган Республика мактаб-интернати	20	5	10	20
3.	Республика мусиқа тарбиячилари мактаби	20	5	10	20
4.	Самарқанд шаҳридаги рус тили чуқур ўргатиладиган ва кучайтирилган ҳарбий-жисмоний тарбия тайёргарлиги Республика мактаб-интернати	20	5	10	20
5.	Фарғона шаҳридаги рус тили чуқур ўргатиладиган ва кучайтирилган ҳарбий-жисмоний тарбия тайёргарлиги Республика мактаб-интернати	20	5	10	50
	ЖАМИ	100	25	50	130.

ИНСОН ВА ЖАМИЯТ

Кумуш, чиройли гиламлар, отлар, китоблар, кийим-кечаклар харид қилиш ҳаражатлари йўл қўйса бўладиган ҳаражатлардир. Аммо улардан бутунлай воз кечиш ёки уларни харид қилишни яхшироқ ўйлаб кўриш учун бу ҳаражатларни кейинга сурган яхшироқ. Мана шунда ҳаражатлар камроқ бўлади — мамнуният эса кўпаяди. У илтифотталаб бекорчилар, текинхўр хушомадгўйлар тўдасини боқишни бемаъни ҳаражатлар жумласига қўшади. Тежамкорликни Альберти мустақиллик кафолоти деб таърифлайди. Хасислик билан пул совуриш ўртасидаги олтин оралиқда туриш лозим. Бундай олтин оралиқ мўътадилликдир. Яхшиси, пулни мол-мулкка, бирон-бир ишга сарфлаган маъқул. Аммо қарз бермаслик керак. Инсонга, унинг ғайри-табиий имкониятларига ишонч ўрта асрларга мутлақо хос бўлмаган фазилатдир. Инсон — худонинг бандасидир. Инсон ҳаракат учун туғилади, унинг имкониятлари чексиздир. Аммо ўз имкониятларини рўёбга чиқариш учун ҳамма нарсанинг соҳиби бўлиш ва ундан фойдаланиш лозим. Фаоллик диний мулоҳазаларга тобе эмас. Инсон мўл-кўллик, меҳр-муҳаббат, теварак атрофдагиларнинг ҳурматига сазовор бўлиш каби ердаги мукофот ва эзгу турмушни умид қилгани яхшироқ.

(Боши ўтган сонларда).

Альберти дабдабабозлик, худбинлик, ҳаддан ошиш ва жанжалкашликдан огоҳлантиради.

Янги қадриятларнинг шаклланиши католик черковига қарши ижтимоий-сиёсий ва мафкуравий ҳаракатнинг таркиби жиҳатдан мураккаб кенг қатнашчилари билан ҳам боғлиқдир. Реформация деб аталган бу ҳаракат XVI асрда Ғарбий ва Марказий Европани ўз ичига олган эди. Реформация мафкурачилари инсон ўз имонини сақлаб қолиш учун черковнинг воситачилигига муҳтож эмас, балки ҳар бир кишининг ички эътиқоди билангина ўзини сақлашга эришиши мумкин деган фикрни таъкидлар эдилар.

Реформация натижасида католик черкови бир қанча мамлакатлардаги ҳукмронлик мавқеидан маҳрум бўлди ёки давлат ҳокимиятига жуда қарам бўлиб қолди. Маънавий диктатура барбод этилди.

Уйғониш даврининг маънавий олий мақсадлари пуританларнинг (лотинча-покдомонларнинг) «дунёвий ахлоқ-одоби» тарзида ривожланди ва тури ўзгариб борди. Ҳисоб-китоб билан иш тутиш, меҳнатсеварлик, бойликка сажда қилиш, камбағаллардан жирканиш, мол-мулк йиғишга ҳирс қўйиш уларнинг ўзига хос хусусиятлари эди. Пуританлар мақсадга эришиш йўлида довюраклик ва саботлилик билан, диний мутаасиблик билан, бошқа одамлар орасида гуноҳсизлиги ва мумтозилгига ишонч билан ажралиб турар эдилар. Сизларга таниш бўлган М. Вебер пуританларнинг (покдомонларнинг) ахлоқ-одоби «капитализм руҳи»ни, бўлажак жамият ахлоқ-одобини қарор топтиришда катта аҳамиятга эга бўлди, деб ҳисоблаган эди.

Парламентаризмнинг юзага келиши. Ўрта асрлар охирида Европа мамлакатларининг ижтимоий-сиёсий тузилишида муҳим ўзгаришлар содир бўлди. Шу ўзгаришлар орасида олимлар черков ҳокимияти билан дунёвий ҳокимият бир-биридан ажралганини, бевосита вакиллик жорий этилганини, шу туфайли фуқаролар гражданлар бўлиш имкониятини олганини, ҳуқуқнинг давлат ҳокимияти қуроли сифатидаги аҳамияти ошганини, давлатнинг ижтимоий ва иқтисодий муносабатларга аралашуви тартибга солинганини алоҳида ажратиб кўрсатадилар. Бу нишонлар парламентаризмда, айниқса, яққол намоён бўлди. Парламентаризм ҳукмронликнинг шундай бир тизими бўлдики, ваколатли орган бўлмиш парламентнинг мавжудлиги бу тизимнинг ўзига хос хусусияти эди. Парламент қонун чиқарувчилик ҳокимиятини амалга оширадиган ҳамда ҳукуматнинг ички ва ташқи сиёсати кўпчилик йўналишларини белгилаб берадиган бўлиб қолди. Парламентаризм ҳукуматнинг парламент аъзолари олдидаги масъулияти қоидасини назарда тутар эди. Парламент аъзолари эса ҳукуматга ишончсизлик билдириш ҳуқуқига эга эдилар. Парламент аввал бошда Англияда XIII асрдаёқ вужудга келган бўлса ҳам, бироқ унинг тузилиши ва вазифалари анча кейинроқ таркиб топди. Парламентнинг тузилиши (икки палата — аслзодаларнинг меросхўрлар вакиллари бўлмиш лордлар палатаси ҳамда рицарлар ва шаҳарликлар вакилларидан иборат бўлган «жамоалар» палатаси) асрлар давомида унчалик ўзгармади. Парламентда масалаларнинг кўриб чиқилиши тартиби ва унинг ваколатлари XIII—XIV асрлар давомида ҳосил бўлди. XIV асрда Англия парламенти қонун чиқарувчилик ташаббусига эга бўлди — парламентнинг қонунлари (статутлари) жамоалар палатасининг талабига биноан қабул қилинар ҳамда лордлар палатаси ва қирол томонидан тасдиқланар эди. Парламент ўз ҳуқуқларини узоқ давом этган баҳслар ва можаролар давомида қирол қўлидан олган эди. XIV асрда қирол Эдуард II парламентни четлаб ўтиб, қонун кучига эга бўлган фармонлар чиқаришга киришди. Бироқ парламент қиролнинг фармонлари амалдаги қонунларни ижро этишдан бошқа вазифани бажармаслигини талаб қилди. Шунга эришди ҳам. Бу кураш кейинги асрларда давом эттирилди. Ҳуқуқлар ҳақидаги қонунга кўра (1689 йил) қирол қонунларнинг ижросини парламентнинг розилигисиз тўхтатиб қўйиш ҳуқуқидан маҳрум этилмади, парламент эса ҳамма солиқларга ижозат бериш ҳуқуқини. талабнома билан мурожаат қилиш, сайлов эркинлиги, парламентда мунозара қилиш эркинлиги ҳуқуқини олди. Англиянинг қонунлари XIII асрдан эътиборан парламент депутатларининг қирол ҳокимиятидан мустақиллигини таъминлаб келмоқда. XIX асрдан бошлаб Англия икки партияли тизимдан иборат бўлган классик парламентаризм мамлакати бўлиб қолди.

«Бемаъни ва оқилона аср». XVIII аср ҳозирги замон маърифати йўлидаги муҳим босқич бўлди. А. Радишчевнинг шеърида ўша асрга берилган баҳо кичик сарлавҳа қилиб олинди. Аста-секин ҳуқуқий давлатни ва жамиятнинг ҳуқуқий ҳолатини қарор топтириш асосида иқтисодий ҳокимият билан сиёсий ҳокимиятни бир-биридан ажратиш аста-секин қарор топа борди. Шундай ажратиш бўлмаса, эркин айрибошлаш муносабатларини бундан кейин ривожлантириб бўлмас эди, учинчи табақанинг таркибини аниқлаб бўлмас эди.

(Давоми бор).

«Ўқитувчи—92»; унутилмас кунлар

Дарсларни кузатганда

КИМЁ — КЕЛТИРАР ДУНЁ

«Ўқитувчи-92» кўрик-танловининг якунловчи республика босқичи ниҳоясига етиб, ғолиблар аниқланди. Бу учрашувларда, ҳакамлар ҳайъатининг қарорига кўра, биринчи уч ўринни эгаллаганлар тегишли совринлар билан мукофотландилар. Кўрикда турли вилоятлардан 14 нафар муаллим иштирок этди. Улар, дастурга кўра, 3, 4, 5 март кунлари Тошкентдаги 110-мактабда ўзлари ихтисослашган ўқув фанлари бўйича машғулот ўтишди. Қуйида танлов жараёнида намойиш этилган намунали дарс ҳақида ҳикоя қилинади.

Тошкент шаҳар Сирғали ноҳиясидаги 6-ўрта мактабнинг кимё фани ўқитувчиси Раъно Солиеванинг очиқ дарсидамиз. Машғулот, табиийки, кимё фанига ихтисослаштириб жиҳозланган хонада олиб борилаяпти. Чор-атроф батартиб, ҳамма нарса ўз ўрнида, дид билан жойланган. Бу ерда эътиборга ташланадиган алоҳида хусусият шундан иборатки, ўқувчилар жойлашган ҳар икки ёнма-ён стол оралиғида артезиан (темирбулоқ) ўрнатилган. Бу машғулот давомида ҳар бир ўқувчининг амалий тажриба ўтказиши ва тозаликка риоя қилиши учун мўлжалланган. Столларга қотирилган махсус шкафчалардан эса турли хил кимёвий идишлар, асбоб-ускуналар ўрин олган. Синф тахтасининг ён қисмидаги каттагина оралиқда Менделеев жадвали акс эттирилган. Бу жадвалдаги ҳар бир элемент, гуруҳ, даврларга кичкина лампочкалар ўрнатилган бўлиб, уларни ёқиб ўчириш махсус аппарат орқали муаллим учун мўлжалланган минбардан туриб бошқарилади.

Хуллас, мактабнинг 8-«И» синфида кимё машғулоти бошланди. Муаллима оппоқ халатда, қарашлари зийрак, атрофдагиларга разм солади.

Муаллима синф аҳлига ўзини таништирганидан сўнг кимё фанига қисқача таъриф берди, унинг халқ хўжалигида тутган ўрнига тўхталди. Бу, албатта, машғулотнинг кириш қисми эди. Одатда бундай қисмда ўтилган мавзу савол-жавоблар орқали мустаҳкамланади. Муаллима эса бу ўринда ўзига хос йўл тутди. Яъни, у болаларга «сочма» савол бериш орқали ҳозирги кунда кимёга алоқадор долзарб муаммоларни санаб ўтди. Улар нималардан иборат? Масалан, ҳозир атроф-муҳит ниҳоятда ифлосланган. Бу инсон саломатлигига салбий таъсир кўрсатаяпти. Болалар орасида ўлим кўпайиб кетди. Бу муаммо биринчи галда музофотимизда Орол денгизининг маълум миқдорда қуриши билан боғлиқ бўлса, бошқа томондан кимёвий ўғитлар, дориларни меъёрдан ортиқ қўлланилганига тақалади...

Синф аҳлига қарата «Ҳозирги кунда кимёга оид қандай мақолаларни ўқияпсиз?» деган савол берилди. Болалар фаол эдилар. Улар бу борада билганларини айтишди. Муаллима эса жавобларни қизиқарли далиллар билан бойитди: Ҳозир Ўзбекистонда кимёвий биржалар очилди, корхоналар улардан кимёвий моддалар олиб, фойдаланишяпти.

Ўзбекистоннинг Зарафшон водийсида олтин кони бор. Зарафшон дарёсининг остидаги қумда, сувда ҳам олтин зарралари мавжуд. Олтин кимёвий элемент бўлиб, у ўзига ҳеч нарсани олмайди, занглаимайди.

Биламизки, картошкада углевод кўп бўлади. Олимлар яқинда янги навни кашф этишди. Бу навли картошкада углевод билан оқсил кўп экан.

Американлик олимлар кўмирдан алюминий олиш мумкинлигини исботлашди.

Машғулотнинг кириш қисми олдига болаларнинг кимё фанидан умумий билимларини синаб кўриш, фаолликни, қизиқишни ошириш, ўртадаги тортинишга ўхшаш вазиятни мўътадиллаштириш каби вазифалар қўйилган эди. Муаллима тўлиқ маънода бунинг уддасидан чиқди.

Ўтган дарсда болалар Менделеевнинг даврий қонунига оид мавзу билан танишган эканлар. Муаллима ўша машғулот бўйича болаларга савол берди: «Менделеев жадвали қандай таърифланади?».

Шу ўринда бир муаммога тўхталиб ўтишга тўғри келади. Биламизки, ўқитувчининг меҳнатини юзага чиқарадиганлар, бу — болалардир. Агар ўқувчилар фаол, билимдон бўлишса — ўқитувчи машғулотни оптимал ўтади, кам вақтда кўп нарсага эришади, машғулотда хилма-хил таълим услубларини қўллайди. Агар болаларнинг билим даражаси «мундайроқ» бўлса, юқорида айтганларимизнинг аксини кўриш мумкин. Хуллас, муаллима берган саволга ўқувчилар жавоб қайтара олишмади. Ўқитувчининг вазиятни мўътадил ушлаб туриши учун айтган таърифи шундай бўлди: «Кимёвий элементларнинг хоссалари улар атомлари ядросининг зарядига даврий равишда боғлиқдир». Бу — Менделеевнинг ўз жадвали ҳақида билдирган фикри.

Бу машғулот ўқитувчи учун ҳам, ўқувчи учун ҳам синов машғулоти бўлди, десак янглишмаймиз. Чунки муаллима болаларга бир тизимга оид «сочма» саволлар берса, ўз навбатида болалар ҳам «бир соатлик муаллима»ларини синаш учун айрим чалкаш саволлар билан мурожаат қилиб туришди. Албатта, ўқитувчи ҳозиржавоб, дадил, тезкор, талабчан ҳамда кечиримли ва юмшоқфеъл эди. У атайин орқа партада ўтирган ёки жавоб учун қўл кўтармаётганларни кўпроқ машғулотга жалб этди. Мақсад эса ўзини тортиброқ турган болаларни ҳам фаолликка ундаш эди. Болаларнинг айрим мисолларни ечишда «туртинишлари» муаллима имкониятларини бор бўйича кўрсатишга ҳалақит берарди. Аммо ўқувчилар машғулот давомида бир-бирларининг хатоларини тузатиб боришди.

Муаллима савол-жавобга, мунозараларга асосланган мавзунинг навбатдаги қисмига ўтди. Унинг таъкидлашича, демак, даврий қонун кимёнинг ош-нони десак ҳам бўлади. Усиз бу фанни тасаввур этиш мумкин эмас.

Муаллима болаларнинг диққатини бир жойга тўплаш мақсадида синф аҳлига оддий савол билан мурожаат қилди: «Металларнинг подшоси деганда қайси элементни тушунасиз?».

Болалар бир овоздан олтин моддасининг ана шундай алоҳида хусусиятли эканлигини, Ўзбекистонда олтин конлари кўплигини айтишди.

Шу билан мавзунинг асосий қисми тугади. Муаллима болаларга «Айтганларим тушунарлими?», — дея мурожаат қилди. Ўқувчилар жим эди. Муаллима энди ўтилган машғулотни мустаҳкамлаш қисмини бошлади. Бир ўқувчи даврий қонун таърифини келтирди. Ўқитувчи бу айтилганларнинг янада тушунарли бўлиши учун даврий тизимга атаб тузган шеърий сатрларини ёддан айтди:

Менделеев жадвали,
Кимё фанин сайқали.
Бор модда тенгламаси,
Асоси, хулосаси.
Кимёгарга калит бу,
Фикрларга нур, ёғду...

Ана шундан кейин уч ўқувчи синф тахтаси ёнига чиқди. Уларнинг қўлига биттадан пробирка ва лакмус қоғоз берилди. Лакмусни эҳтиёткорлик билан, хавфсизликка риоя қилиб, ҳар-хил моддалар тўлдирилган пробиркаларга тиқишди. Биринчи ўқувчининг қоғозида ўзгариш юз бермади. Муаллима: «Қоғознинг ранги ўзгармади, демак, унда симоб бор эди», дея «адашиб» кетди. Ўқувчилар бу «жиддий хато»ни дарҳол тўғрилашди. Уларнинг айтишича, пробиркада туз эритмаси бор экан.

Иккинчи ўқувчининг лакмуси эса кўк рангга кирди. Маълум бўлишича, бу пробиркага ишқор қуйилган.

Учинчи ўқувчидаги қоғоз қизил рангга кирди. Демак, унга кислота билан таъсир этилган.

Шундай қилиб, қисқа вақтда амалий тажриба ҳам ўтказилди. Эътибор бераётган бўлсангиз, муаллима борган сари кам вақт сарфлаб, кўпроқ натижага эришишга, болаларга кўпроқ нарсани ўргатишга ҳаракат қиларди.

Болаларга туз ва кислотага оид мисоллар ёзиш топшириғи берилди. Ўқувчилар бунда қийналишди, «туртинишди», бир-бирларининг камчилигини тўғрилаб, синф тахтасига қуйидаги мисолларни ёзишди.

Тузлар: 1) алюминий сульфат тузи; 2) калий хлор; 3) натрий хлор; 4) натрий нитрат...

Кислоталар: 1) хлорид кислота; 2) сульфат; 3) сульфид; 4) фторид...

Шу ўринда муаллима тузга бериладиган тавсифни болаларга эслатди: туз деб металл ва металмас атомлари билан кислота қолдиғи, ионлардан ташкил топган мураккаб моддаларга айтилади.

Болаларга карточкалар, перфокарта тарқатилди. Улар карточкалардаги саволларга жавоб беришди, перфокарта бўйича масала ечишди.

Эндиги навбат дидактик ўйинга келди. Муаллима кимёвий ўйин шарти билан таништирди. Бунга кўра, Менделеев жадвалидаги элементлар ҳалқа сифатида айтилади. Ҳар бир элемент номининг охирги ҳарфи билан бошланувчи бошқа элемент икки марта қайтарилмайди. Сирасини айтганда, болалар бу ўйинни яхши бажаришди.

Машғулотнинг сўнгги қисмида кимё фанига, хусусан, Менделеев жадвалидаги элементларга оид қизиқарли савол-жавоблар ўтказилди, муаллима болалар учун янгилик бўлган маълумотларни ўртага ташлади. Агар улардан айримларини мисол тариқасида келтирадиган бўлсак, қуйидагилардан иборат:

Киши организмида 80 грамм темир, 150 г. натрий, 1000 г. кальций ва 60 г. магний элементлари бор. Биз қандай овқат емайлик, организмимизга темир кириб боради. Масалан, картошка, тухум, нон, олма, беҳи ва ҳоказоларда маълум миқдорда темир бор.

Табиатда энг кўп тарқалган металл алюминийдир. У ер қобиғининг 7,45 фоизини ташкил этади. Металлардан энг қимматлиси радийдир.

Кумуш энг яхши электр ўтказгич ҳисобланади.

Ўзбек аёлларидан Зарифа Саидносирова кимё фанидан I-дарсликни ёзган.

Элементлар орасида литий энг енгил металл ҳисобланади. Унинг солиштирма оғирлиги 0,53 граммга тенг. Осмий эса энг оғир элементлар гуруҳига киради. Унинг солиштирма оғирлиги 22,5 га тенг ҳисобланади.

Алюминий арзон, енгил ва ўтказувчанлик ҳоссасига эга бўлгани учун халқ хўжалигида қадрланади.

Шундай қилиб, машғулот тугади. Юқорида биз дарснинг айрим ютуқ ва афзаллик томонлари хусусида маълум даражада таҳлилий фикр юритдик. Энди, табиийки, унинг камчилигига ҳам бир оз тўхталиб ўтайлик. Ана шунда қўйилган масалага атрофлича ёндошган бўламиз.

Аввало, шуни айтиш керакки, болаларнинг кимё фанидан мактаб даражасида яхши ихтисослашмаганлари муаллиманинг бор педагогик маҳоратини намойиш қилишига ҳалақит берди. Натижада у ҳозирги кунда оммавий, янгилик ҳисобланган услублардан унумли фойдалана олмади. Шунингдек, оғзаки айтилган элементлар, тажриба натижалари синф тахтасига ёзилмади. Машғулот сўнггида болаларга баҳо қўйилмади, улар дарс давомида маънавий рағбатлантирилмади.

Яна бир камчилик шундан иборатки, дарсда амалий тажриба ўтказиш пайтида хавфсизлик қоидаларига риоя қилинмади. Булар, албатта, бир қарашда кўзга ташланган жузъий камчиликлар.

Биз ушбу намунали дарсдан жуда катта янгиликлар, ижодкорлик, асл нусхали услублар кутган эдик. Лекин хоҳишларимиз имкониятларга тўлиқ мос келмади. Тўғри, мўъжиза содир бўлмади, аммо муаллима машғулот даврида ўз олдига қўйилган мақсадга эришди.

Аваз ҲАЙДАРОВ,
махсус мухбиримиз.

ЛИЦЕЙ ТАЛАБАЛАРИ БЕЛЛАШУВИ

Мустақил республикамизда малакали мутахассислар тайёрлашга эътибор тобора кучаймоқда. Шу мақсадда ўқув юртлари қошида лицейлар ташкил этилди. Мазкур ўқув юртларида танлаган соҳасини пухта эгаллаш учун зарур имкониятлар яратиб берилган. Талабалар таълимнинг зарур техника воситалари, замонавий компьютерлар билан жиҳозланган кабинетларда малакали педагоглар ва олимларнинг лекцияларини тинглашади, амалий машғулотлар ўтказишади.

Куни кеча Тошкент иқтисодиёт университетининг мажлислар залида Тошкент давлат университети ва иқтисодиёт университетида лицей талабалари ўртасида мушоира ўтказилди.

Ўткир зеҳнлилар мушоирасида ҳар икки олий ўқув юртининг бўлажак талабалари физика ва математика соҳасида ўз билим ва малакаларини намойиш этишди. Ёшлар физика ва математика бўйича саволларига зукколик билан жавоб бериб, ҳозирги куннинг долзарб мавзуларидаги кичик интермедиялари билан ўзларининг санъат соҳасидаги маҳоратларини ҳам намойиш этдилар. Билимдонларнинг муаммоли вазиятларни ҳал этиш маҳоратлари ҳакамлар ҳайъати томонидан холисона баҳоланди.

СУРАТЛАРДА: лицей талабалари беллашувидан лавҳалар.

Р. АЛЬБЕКОВ тасвири.

ИХТИРО

ҚЎЛБОЛА ТЕЛЕВИЗОР

Кўргазмали қуроллар қоғоздан ясалганлиги учун у ёқдан-бу ёққа кўтариб юриш натижасида тезда йиртилиб кетади. Тажриба тариқасида уларнинг умрини узайтириш ниятида кўпгина кўргазмали қуролларни ўзида жамланган «телевизор» ясадим. Уни ҳар бир ўқитувчи ясаса бўлади. Бунинг учун қуйидагиларни бажариш кифоя: бўйи 60, эни 50 см. узунликдаги қути тахтадан тайёрланади. Чап ва ўнг ёнларидан, пасти ва юқорисидан 2 тадан тешик қилиниб, мих ёрдамида у жойларга думалоқ ёғочдан ролик ўрнатилади. Роликнинг ички ўнг ва чап томонидан тасма айланиши учун ўйиқ қилинади ва тасманинг икки учи бириктирилиб, ўйиқча кийгизилади. Бу «телевизор» қулоғи ёрдамида пастки ёғоч айлантирилганда, юқоридагиси ҳам айланишини таъминлайди. Сўнгра қутининг олдинги томонига 50х60 см. катталикда ойна ўрнатамиз.

Қаттиқ (картон) оқ қоғоздан эни 30 см, узунлигини ихтиёрий қилиб бирбирига елимлаб, чиқамиз. Узун қилинса, кўпроқ расм сиғади.

Тайёр бўлган расмли қоғоз ўрамасининг бир учини пасткисига, иккинчисини юқоридаги думалоқ ёғочга маҳкамлаймиз. Қарабсизки, «телевизор» т а й ё р. Унинг қулоғини бураб хоҳлаган дарс учун расмни экранда ҳосил қилиш мумкин.

Жумҳуриятимиз ўқитувчиларига ҳам бу «телевизор»дан фойдаланишни маслаҳат қиламан.

А. РАҲИМОВ.
Амударё ноҳиясидаги А. Макаренко номли мактаб физика фани ўқитувчиси.

Инсон ва жамият фани муаллимлари учун

ЎРТА АСРЛАРДАГИ ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙ ТАРАҚҚИЁТ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ

Ижтимоий тараққиёт масалалари доим ҳамма улуғ мутафаккирлар диққатини ўзига жалб этиб келган. Айниқса, бу муаммолар ўрта асрлардаги Ўрта Осиё олимлари қарашларида муҳим ўрин эгаллайди.

Ўрта асрлар Ўрта Осиё ижтимоий-фалсафий фикрига мавжуд феодал муносабатларни изоҳлаш, уларни тушунтириш, уларнинг Оллоҳ томонидан белгиланган эканлигини «исботлаш» хосдир. Лекин, шу билан бирга, Ўрта Осиёда яшаб ижод қилган машҳур алломаларнинг кўпчилиги ўз ижодларида бу соҳанинг ўзига хослигини илмий тушунтиришга ҳаракат қилишган. Булар, энг аввало, «Ўрта Осиё Ренессанси» (уйғониш даври) иборасининг келиб чиқишига кўп жиҳатдан замин ҳозирлаган машҳур мутафаккирлар Абу Наср Фаробий (973—2048), Абу Али ибн Сино (980—1037) лардир.

Фаробий ўз социал қарашларида жамият урушлар ва зўрлик натижаси эканлигини инкор қилади. Унинг фикрича, жамиятнинг пайдо бўлишига кишиларнинг моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондиришга интилишлари сабабчидир. Кишилар якка ҳолда бундай эҳтиёжларини қондира олмаганликлари учун уларда биргалашиб яшаш ва фаолият кишиларнинг хулқ-атворлари ва бу жамият келиб чиқишига олиб келган.

Фаробий жамиятни улуғ, ўрта ва кичик жамиятларга бўлади. Улуғ жамият — бу ерда яшовчи барча халқларни бирлаштирган жамиятдир. Ўрта жамият — бу бирон бир халқ ёки элатнинг жамиятидир. Кичик жамият — бу шаҳар туридаги жамиятдир. Фаробий фикрича, жамият бирбиридан тили, хулқ-атвори ва тавсифи билан фарқ қилувчи халқлардан ташкил топган. У кишиларнинг хулқ-атвори ва хусусиятларини жуғрофик муҳит хусусиятларидан келтириб чиқаради.

Фаробий шаҳар — давлатларни яхши (идеал) ва қолоқ давлатларга ажратади. Аҳолиси ўзаро бир-бирига ёрдам берувчи ҳамда бир-бирини тушунувчи кишилардан ташкил топган шаҳар — давлатни у идеал давлат деб атайди. Фаробий идеал давлат бошлиғи (ҳукмдор) софдил, оддий, ҳақиқатгўй, ақлли ва мулоҳазали бўлиши лозимлигини уқтиради. У жамиятда бир неча табақалар борлигини ҳамда бунинг табиийлигини кўрсатади. Лекин у жамиятда қуллик бўлиши кераклигини инкор қилади. Бошқа халқларни босиб олиш ва қулга айлантиришга асосланган жамиятни Фаробий қолоқ жамият деб атайди.

Фаробий диний фанатизмга қарши чиқиб, инсоннинг тақдири азалдан белгилаб қўйилганлигини рад қилади, инсоннинг тақдири ва бахтиёрлиги унинг ўз қўлидадир, деб ҳисоблайди.

Абу Райҳон Беруний жамият тўғрисида махсус асар ёзмаган бўлса-да, унинг ижтимоий қарашлари ҳақида алломанинг «Ҳиндистон», «Ўтмиш авлодлар ёдгорликлари», «Минерология», «Геодезия» каби асарлари орқали маълумотлар олиш мумкин. Жамиятнинг пайдо бўлиши масаласида у идеалистик тарафда бўлса-да, унинг тараққиётини табиий қонуниятларга биноан бўлади деб ҳисоблаган. У жуда кўп илмий далиллар асосида жамият ва инсон ҳаётида жуғрофик муҳитнинг ўрни катта эканлигини кўрсатган. Олим «Ўтмиш авлодлар ёдгорликлари» асарида «Инсон танасининг ранги, кўриниши, табиий хусусиятларидаги фарқлар ва сифатлар унинг табиий келиб чиқишигагина эмас, шунингдек инсон яшаётган жой, тупроқ, сув ва ҳаводаги тафовутларга ҳам боғлиқдир», деб ёзади.

Беруний фикрича, фақат тафаккур кучининг ўзи инсоннинг дунёдаги белгиловчилигини таъминлай олмайди. Бундай имкониятни инсонга жамият яратади. У жамиятнинг келиб чиқиши сабабини, Фаробий каби, кишилар моддий эҳтиёжлари орқали тушунтириб беради. У «Минерология» асарида «эҳтиёжлар турли туман ва кўпдир, уларни кишиларнинг уюшмасигина таъминлаши мумкин. Бунинг учун кишиларга шаҳар (давлат) тузиш зарурдир», деб ёзади (М., 1963, с. 11). Беруний кишиларнинг ижтимоий ҳолатини унинг ақли, меҳнати, ўз ҳаёт фаолиятини мустақил танлай олиши белгилайди, деб ҳисоблайди. Унинг фикрича, жамиятнинг асосида кишиларнинг энг соф интилишлари — ўзаро ёрдам, ўзаро фойдалилик, эҳтиёжларнинг биргаликда қондирилиши, умумий манфаатларни тушуниш ётади.

Беруний ҳам Фаробий каби жамиятда мавжуд ёмонликларни йўқотишга қодир бўлган одил ва ақлли ҳукмдорлар бўлишига ишонади. Шунингдек, у давлатни бошқариш анча оғир юк эканлигини ҳам таъкидлайди. «Давлатни бошқариш, — дейди у, — жабрланувчилар ҳуқуқини зўравонлардан ҳимоя қилиш, бошқарилувчи халқ тинчлигини сақлаш учун ўз тинчлигидан воз кечиш демакдир». У адолатли ҳукмдорнинг асосий вазифаси кучли ва кучсизлар ўртасида тенглик, юқори ва паст даражадагилар орасида адолат ўрнатишдан иборат деб билади.

Ибн Сино Аристотель каби инсонни ижтимоий жонивор деб ҳисоблайди. Жамиятда кишиларнинг меъёрли яшаши учун ўзаро ҳамкорлик шароити яратилмоғи лозим, бунинг учун эса жамият аъзоларининг ҳаммаси учун бир хил бўлган оқилона қонун ва суд бўлмоғи керак. Ибн Сино кишиларни бажарадиган вазифасига кўра учга бўлади: бошқарувчилар, меҳнаткашлар, ҳарбийлар (жангчилар). У кишиларнинг бу табақаланишини оқлаб, «Рисолаи тадбири манзил» асарида шундай деб ёзади: «Ақлли кишилар биладиларки, агар ҳамма кишилар ҳукмдор ва подшо бўлганларида эди, уларнинг ҳаммаси йўқолиб кетарди; агар ҳамма қора меҳнат қилувчиларга айланиб қолиб, уларнинг орасида ҳукмдор ва султонлар бўлмаса, улар ҳам яшаб қололмас эдилар ва ҳалок бўлардилар, шунингдек, уларнинг барчаси моддий таъминланганлиги жиҳатидан тенг ва бир хил бўлганларида эди, баъзи кишилар бошқалар учун ишламаганда эди, ўзаро ёрдам ва бир-бирига мукофот бериш тўхтар эди. Агарда ҳамма камбағал ва ночор бўлганда эди, бу камбағаллик ва йўқчиликдан улар ҳам ҳалок бўлган бўлардилар». Демак, мулкий тафовут ва кишининг эгаллаб турган лавозими, улар ижтимоий ҳаётининг ажралмас сабабидир.

Ибн Сино фикрича, ҳамма аъзолари учун бир хил бўлган қонун ўрнатилган жамиятда адолатсизлик бўлмайди. Адолатсиз кишилар жазога лойиқдирлар. Агар ҳукмдорнинг ўзи адолатсиз бўлса, унга қарши қўзғалишни оқламоқ керак.

Булардан ташқари, Ўрта Осиёда ислом динининг расмий таълимоти бўлган тасаввуфнинг кўзга кўринган вакиллари Аҳмад Яссавий, Баҳовиддин Нақшбандий, Алишер Навоий, улуғ олим ва мутафаккир Улуғбек, Али Қушчи ва бошқа кўпгина мутафаккирлар ҳам яшаб ўтишдики, улар ўз ижодларида бошқа масалалар қатори инсон, унинг маънавий ва ижтимоий ҳаёти ҳақида кўп асарлар ёздилар. Улар учун умумий нарса шуки, инсон ва жамият Оллоҳнинг ихтиёри билан яратилгандир. Лекин улар яратилганларидан сўнг нисбий мустақил ҳисобланадилар ва ўз қонунларига кўра амал қиладилар. Улар жамиятнинг адолатли бўлиши ҳақида орзу қилдилар ва бунга кишиларнинг маърифатли бўлиши орқали эришиш мумкин, деб ҳисобладилар. Шунинг учун уларнинг ижодида гуманизм, инсонпарварлик ғоялари белгиловчи аҳамиятга эга. Улар жамиятни яхшилаш ва кишиларни бахтиёр қилишда маърифатнинг тутган ўрнига ҳаддан ортиқ аҳамият бериб, унинг иқтисодий ва социал сабабларини очиб бера олмадилар.

Ўрта Осиёда ижтимоий фикрлар тарихида ёрқин из қолдирган мутафаккирлардан бири Аҳмад Д о н и ш д и р (1827 — 1897). У Ўрта Осиё мутафаккирлари орасида жамиятни диний нуқтаи назардан эмас, балки тажриба ва ақл-идрок орқали тушунтирувчи илк тадқиқотчилардан биридир. Унинг фикрича, тафаккур ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг барча соҳаларида ҳукмронлик қилиши ва кишиларни ҳақиқат йўлига бошлайдиган бўлмоғи керак. Шунинг учун олимлар ва мутафаккирлар жамият ҳаётида, давлатни бошқаришда фаол иштирок этишлари лозим.

(Давоми 4-бетда).

АХЛОҚ-ОДОБ МАВЗУИДА

«У ҚОЧАР САҲРО ТОМОН...»

Азалдан муҳаббат ҳақида, норасидаларга меҳр-шафқат ҳақида донишмандлар яхши гапларни айтишган. Лекин яхши фазилатлар эгаси бўлиш ҳар кимга ҳам насиб бўлавермайди. Кичик бир мисол. Яқинда матбуотда Вобкент ноҳиясидаги мактаб ўқувчиси Нигора Саидованинг қуйидаги сатрлари босиб чиқарилган эди: «Китобларда онани нурдай покиза, дарёдек саховатли, осмондек беғубор зот деб таърифлашади. Аммо менинг онам бундай таърифу тавсифлар олдида ожизу нотавон».

Бир ўйлаб кўринг-а, демак онанинг шундай бир кечирилмас гуноҳи бордирки, фарзанди ундан нафратланади, унинг қалбидаги порлоқ ва чуқур фарзандлик меҳри ҳамма нарсани куйдириб юборувчи қаҳрғазабга айланади.

Ҳар қандай ёшдаги қизни она бўлишлик бахти кутади, у қачон бўлса-да, бир оиланинг бекаси, қандайдир бир бахтлининг вафодор умр йўлдоши, маслаҳатгўйи бўлади. Аммо бундай вақтдан эртароқ жудо бўлган ёшлар тақдири ҳар биримизни ҳам ташвишга солади. Кейинги вақтларда ойномалар саҳифалари қанчадан-қанча ана шундай ёшлар нолалари билан тўлиб кетганининг гувоҳимиз.

«Ёш куч» ойномасининг саҳифаларида пайдо бўлган Д. исмли қизнинг: «Мен жуда яхши оила фарзандиман. Оиламизда ҳамма нарса етарли, ўқишларим ҳам яхши, лекин менга ҳаётнинг қизиғи қолмади. Яшашдан чарчадим...» — деган хитоблари юқорида айтиб ўтилган ёшларимизнинг ғайритабиий фикр юритишларига мисол бўла олади. Ҳали бутун ҳаёти олдинда турган, орзу-умидлари улкан, гўзал бўлмиш қизнинг яшашдан чарчаганлиги сабаби нимада экан? Бир лаҳзалик қувонч, бир лаҳзалик бахт деб ўйлаган туйғуларининг сароб бўлиб чиқишими ёки самоларда эркин қушдек бўлиб юрган кунларидан эндиликда қаттиқ пушаймонлигимикан?

Ажойиб педагог В. А. Сухомлинский шундай деган эди: «Қиз бола севгида оқила ва талабчан бўлгани яхши. Муҳаббат қайноқ ҳис-туйғу, аммо унга ақл, идрок ҳокимлик қилмоғи зарур». Худди ана шуларга қатъий риоя қилиш, менимча, ҳар қандай балойи қазодан четда қолишга имкон беради. Ахир бировни ёқтириб қолиш айб эмас, аммо сўнггини ўйламай қадам босиш, эл-юрт олдида бемаъни ахлоқсиз ҳаёт кечириш, номусни поймол қилиш катта гуноҳ эканини ва у ҳар қандай жазога ҳам лойиқ эканини такрор-такрор айтиш биз катталарнинг асосий вазифамиз бўлиши керак. Буюк юртдошимиз Мирза Шафийнинг сатрларини бир ўқиб кўринг-а:

Кимда йўқдир қалбда оташ, кимда йўқдир эҳтирос,
Мен уни сувсиз, қуруқ дарёга қилгайман қиёс.
Барча дарёлар шошар, уммонни кўзлаб ҳар қачон,
У қочар уммон қолиб, гўёки саҳролар томон.

Демак, қалбингда кимгадир меҳр-муҳаббат, илинж, яхши ният, фикр бўлмаса, билгинки, сен одамийликдан маҳрумсан.

Энди орамиздаги муносабатлар ҳақида бироз тўхталсак. Айтинг-чи, сиз ўзингиз ҳаётингизда ҳеч бир кимсани ранжитиб, кейин пушаймон бўлмаганмисиз? Қилғиликни қилиб, киши дилини ранжитсак, қанчалар сўраган узримиз, қанчалар қилган пушаймонларимиз бари бефойда эканини наҳотки тушуна олмасак? «Ўзингдан ҳам худди бошқа одамлардан орлангандек орланишинг ва бир ўзинг бўла туриб ҳам бошқалар билса-билмас, бундан қатъи назар, барибир ёмон ишдан тортилишинг керак. Аммо ҳаммасидан ҳам ўз виждонингдан уял», — деган эди ажойиб грек файласуфи Демокрит.

Лекин шундай виждонсизлар борки, ўзининг нафси, бир лаҳзалик ҳис-туйғуси деб ҳар қандай ифлос ишни қилишдан ҳам қайтмайдилар.

«Мен боламдан воз кечдим. Тақдирини ўзингиз ҳал қилинг», деб йўргакланган чақалоқ кўксига бир парча қоғоз қўйиб, уни болалар уйи олдидаги ўриндиққа ётқизиб кетган бағри тош онани, икки норасида гўдагини арқон билан бир-бирига чандиб боғлаб, қор устига ўтирғизиб, фарзандларининг ўлимига сабабчи бўлган виждонсиз, бағритош аёлни, боғча ёшидаги синглиси номусига тажовуз қилган орияти йўқ, ҳайвоний ҳирсли маҳлуқдан баттар бир кишини, оиланинг озгина қийинчилигига чидай олмай, эрига қасд қилиб тўртта боласини ёқиб юборган ёвуз онани, қоп-қора шаҳло кўзлари ҳали ҳаёт қувончларига тўймаган жажжи қизчанинг устидан қайноқ сув қуйиб ўлдирган, ўгай бағри тош бир аёлнинг қилган ишларидан сўнг пушаймон қилишлари уларнинг даҳшатли, ғайритабиий ишларини, аниқроғи, жиноятларини енгиллаштира олармикан?

Тилга олинган бу воқеалар қанчалик ваҳимали бўлмасин, афсуски, ҳаётдан олинган. Оз бўлса-да, бундай виждонсизлар учраб туради. Шундай вазиятлар вужудга келадики, иродасиз, бағри тош оналар мурғак болаларини тасодифий одамлар қўлида қолдириб кетишади. Вақт ўтгач она меҳрини кўрмай ўсган фарзандларда бундай онага нисбатан меҳр-оқибат бўлиши мумкинми?

Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Лекин шуларнинг ўзи ҳам етарли бўлса керак. Пировардида шуни айтиш керакки, менинг ниятим асло ҳамма нарса қора рангга бўялган, ҳамма ҳам меҳрсиз деган хулоса чиқариш эмас. Истардимки, орамизда ёмон феъллли, оиласига, яқинларига меҳрсиз, оқибатсиз инсонлар бўлмасин. Менинг мулоҳазаларим озгина бўлса-да ёшларимизда оқилона фикр юритиш, виждон ила иш тутиш томон силжишга олиб келса, ўзимни бахтиёр ҳисоблар эдим.

Роҳатой ИБРАГИМОВА,
Хива шаҳридаги В. И. Ленин номли мактаб ўқитувчиси.

СУРАТГА ЧИЗГИЛАР

Суратни кўриб, дарров танигандирсиз: Соат Шарипов. «Ишим беш!» деб сизга кулиб қараб турибди у. Жуда бахтиёр инсон каби, албатта. Шу қадар бахтиёрки, ҳатто машинаси ҳам бахтли номерда экан: 33—33!

— «Беш» бўлган ишларингизга монанд қилиб, бир йўла 55—55 номерини ола қолмабсиз-да, — дедим унга.

У сизу бизга нотаниш қиёфада, бироз ҳорғинлик билан ва бироз дардли товушда, «мени ҳамма кулиб турганим учун, қувнаб юрганим учун, шундай, жуда бахтли инсон дейишади», дейди.

— Ўзимнинг ўйлашимча, чин маънодаги бахтли кунларим, бахтиёрлик онларим ҳали олдинда. Эҳтимол, ўшанда оларман, 55—55 номерни ҳам. Ҳозирча эса, ҳамма санъаткорлар каби, аниқроғи, куйламай туролмайдиган, ўйнамай юролмайдиган, янгилигу яхшиликларни хаёл суриб чарчамайдиган замондош бир ижодкор сифатида ишларим ўртача, яъни 3 баҳо атрофида.

Соатни қарийб талабалик давридан бери танийман. Ўшандаёқ бизнинг эътиборимизни тортган «Қизлар даврасн» кўрсатувида гоҳо қўшиқ куйлаб, гоҳо рақсга тушиб... ҳа куйлаб туриб, ўйнаб юбориб, ўзига кўпгина мухлислар орттирганди. Шундан кейин қанча сувлар оқиб ўтди. Вақт шамоли иқтидорлиларни ҳам, иқтидорсизларни ҳам супуриб-сидириб олди. Бундан кимдир кўкка учди, кимлардир йўққа... Соат Шарипов эса, ўзи айтганидек, ўртача кайфият билан, аммо ўз муҳлисларининг наздида хурсандчилигу енгил руҳ бағишловчи санъаткор бўлиб осмонларда учиб юрибди. Ҳа, у ҳафа бўлишни билмайди. Майли, у ҳақда одамлар нима деса десин, фитнаю фасодчиларнинг куни туғсин, деймизми, на ўзи емас, на бировга едирмаслар бирмунча роҳат топсин, деймизми, бири энидан, бири бўйидан деганларидек, чилпиб, чилпарчин қилишга уринишсинми — унга барибир, бу қулоғидан эшитади-ю, унисидан чиқариб юборади. Ва, ўзининг охори тўкилмаган орзулари, таҳи бузилмаган мавзулари билан андармон бўлиб яшайверади. Бунга биргина мисол: «Иқбол» кўрсатувининг биринчи марта эфирга олиб чиқиш учун (сабру бардошига ҳам балли-ей!) саккиз марта ёзадими-а, сценарийни? Ва, яна саккиз марта қайтиб, тўқ қизинчисида... унинг фикрига қўшилишадими-а? Қисман бўлса-да, ғалабаси билан табриклашадими? Ёки «Қувноқлар ва зукколар»ни олинг. Эндиликда эфирга узатилаётган «Чархпалак» ҳам зангори кўзгуда осонликча пайдо бўлиб қолгани йўқ. Мен Соатнинг ишлашини, кўпчиликнинг бошини қовуштириб, кўрсатув тайёрлашини кўп кузатганман. Қўшиқ куйлаётган хонандага қўшилиб, камера ортида куйлаб туради у. Ёки унинг оҳангидан рақсга тушиб, бу билан «сен жуда яхши айтаяпсан, ўзингга ишониб куйлайвер. Агар сен ўзингга ишонсанг, бошқаларни ҳам қувончу ғамингга шерик қила оласан», — дейди у. Янги йил базмлари, дейсизми, 8 Март, 1 Май ...ўзи бизда нима кўп, байрамлар кўп. Байрамларга аталган даста гулли бойламлар кўп. Қайси бирида у бошловчилик қилмасин, қўшиқ айтмасин ёки бирор образ яратмасин, албатта, ўзи билан қатнашаётган иштирокчилар кўнглига йўл топиб, уларни илҳомлантириб туради. Буни айрим ҳолларда томошабинлар ҳам сезиб қолишади. Эҳтимол, бундай сезгилар унга ёғилган таънали сўзлару сўзларга учган, енгил руҳларга кўчган Соатжоннинг қувноқ жавобларидадир. Эҳтимол...

Унинг ишчанлигини, тиришқоқлиги ва ниҳоятда сабру бардошлигини кўриб, ҳавасим келади. Соат шеър ёзади, ёзаверса, тузуккина шоир бўлиши ҳам мумкин. Шеърларига куй басталаб, қўшиқлар айтади. Демак, ўртаҳол бастакору бир нави қўшиқчи бўлиб юриши ҳам мумкин у. Аммо ҳаммасини бир қилиб, бунинг устига режиссёрлик иқтидорини ҳам омухталаб катта кўрсатувлар тайёрласам, деб ёниб юради. Буни қайсидир маънода уддалайди ҳам, аммо қайсидир маънода бой беради ҳам.

— Азизлар, — дегим келади баъзан унинг кўрсатувларини ёмонотлиқ қилмоқчи бўлганларга, — кўряпмиз, бунинг каби ҳам бошловчи, ҳам иштирокчи, ҳам даврага ҳозиржавоб тележурналист яна борми орамизда? Уни ундай, буни бундай деяверсак, Александр Масляковларни ким беради бизларга? Йўқ, барибир унга пана-панадан тошлар отаверишади. Катта мақсадлару бир олам завқ-шавқлар билан тайёрлаган кўрсатувлари қайсидир маънода қораланди-да... изсиз йўқолди-кетди. 1983 йил, 14 январда ёзилган «Иқбол» кўрсатувининг тақдири шундай бўлди. Кўрсатувга Тошкент вилоятининг чекка қишлоқларидан қизларни таклиф этганди. Бир иштирокчидан дарак бўлмади. Эртага — эфир. Демак, уни қандай бўлмасин топиб келиш керак. У репетициядан сўнг, кечки соат тўққизларда Чорвоққа кетди. Йўлда машинасини қорлар босиб қолди. Қандайдир тракторни топиб, яхши одамлар уни йўлга солиб ҳам юборишди. Аммо қизнинг онасини кўндириш уларнинг уйини топиб келишдан ҳам амри маҳол бўлди. Нима қилади қизим телевизорга чиқиб? Нима фойда бундан? Бунинг чиқанига пул берасизларми?

— Гап пулдамас, фойдаю зиёнда ҳам эмас, холажон! Гап...

Аммо «холажон» уни дарҳол тушуна қолмади. Соат ҳам бўш келадиганлардан эмас. Барибир онани кўндирди ва «Иқбол» кўрсатуви муваффақиятли ёзиб олинди. Лекин... негадир унинг эфирга узатилишидан дарак йўқ эди. Қизлар ҳам қараб туришмади. Ҳатто Соат билан бошлашиб Марказқўмга ҳам чиқишди. Ниҳоят қаҳратон қишда ёзилган кўрсатув ёзда эфирга кетди.. Ҳар гал кўрсатув тайёрлаганида «шу охиргиси, энди бошқа ишламайман», деб ўйлайди у. Аммо эртанги куннинг олқишлари, кимнингдир илиқ гапи, кимнингдир дўстона эътирозу маслаҳатлари уни яна янги кўрсатувлар тайёрлашига қанот пайдо қилади. Яна ёниб юради у, яна янги-янги қаҳрамонларни таниб ва топиб... хаёллар суради.

Соат Шарипов қадим Бухоронинг Ғиждувон ноҳиясида туғилган. Кўҳна юртнинг кўҳлик одамлари, ўзига хос лаҳжаю шевалари, элату миллатлари мурғак, қалбини тўлқинлантирган, ҳозиржавоблигини ошириб, туганмас илҳом булоғини кўпиртирган. Мактабни битириб ҳозирги Маннон Уйғур номли театр ва рассомлик санъати олийгоҳига ҳам асосан шу, бурролигию ҳар ишни удда қилиш қобилияти етаклаб келган бўлса ажабмас. Аммо ҳужжат қабул қилаётганларнинг унинг навбати етиши билан тахтакачни шартта тушириб, «қабул тугади», дейишлари беихтиёр гангитиб қўйгани рост. Нега тугар экан? Нега энди у ўқишга кираман, артист бўламан деб шу кунларга иштиёқмандлик билан етган пайтида? Нега?!..

Соат ялинди, ёлворди уларга, охири ҳужжатларини ҳеч бўлмаса, бир бор кўздан кечиришга кўндирди.

«— Ўқишни аъло баҳога битирган экансиз. Нима қиласиз артист бўлиб? Бизда олийгоҳлар кўп. Бирортасига киринг-да, ҳаваскорлик тўгаракларига қатнашинг». Лекин у бу йўриққа ҳам юрмади, охири улар ҳужжатини қабул қилишди. Эртасига эса биринчи имтиҳонга кирди. Талабчан ва зийрак мураббий Шоҳида Мағзумова бўлажак актёрларнинг иқтидорини синов қилаётган экан. Соатнинг образга осон кира олиши ва, ҳатто комиссиядагиларни «жўр бўлинглар» деб ундаши ўртадаги пардани кўтарди. Самимияти ва соддалиги эса Шоҳида опанинг эътиборини чиндан ҳам тортди...

У кишининг далдаси бўлдими ёки ростдан ҳам омади чопдими, даста-даста гуллар тутиб, фарзанди кетидан чопиб, мураббийлар кўнглини топиб юрган ота-оналарга ҳаваси келган Соатжон ҳеч қандай илтифоту илтимосларсиз олийгоҳга қабул қилинди. Кўп ўтмай кўпга танилди. Куйди-пишдилиги билан, тиришқоқлигию, аълочилиги билан, албатта.

Олийгоҳни имтиёзли диплом билан битирган Соатни Муқимий номли драма ва комедия театрига ишга қабул қилишди ва у кўп ўтмай осмонда учиб юрганлари, орзу ҳаваслар билан тунларни тонгларга улаганлари беҳуда эканлигини билди. Чунки у саҳнада эсда қоларли образ яратмоқчи эди. Аммо у театрга етти ой аввал қандай кириб келган бўлса, худди шундай чиқиб кетди! На бирор муҳим иш билан банд бўлди ва на образ яратди.

Ҳинд қўшиқларини яхши айтар экансиз. Шунинг учун гастролга борасиз, — дейишди унга. Гастролда эса у айтадими, бошқами, одамлар ҳинд қўшиқларига жуда қизиқишар ва шу қизиқишлари боис ўз олқишларини ёғдиришдан бўшамас эдилар. Бундан ёшлар иқтидорига эътиборсиз раҳбарлар осонгина фойдаланишарди. Чала-чулпа ўрганиб, қарсаклар остида кўмилиб кетаётган — ҳинд қўшиқларига боғланиб яшамоқлиг-у, ҳамиша умри йўлда ўтадиган бундай ҳаётдан, ҳарбий хизмат бурчини бажариши сабаб бўлди-ю, бўшаб олди ва ўша вақтда машҳур бўлган Икромжон Бўронов дастасида фаолият кўрсата бошлади. Хизмат тугагач, «Парвоз» ашула ва рақс халқ ансамблига ишга ўтди.

Унинг элда тез танилишига Ўзбекистон телевидениесининг ўша вақтдаги жонкуярларидан бўлмиш Тамила Қосимова ва Лутфия Рўзибоевалар алоҳида ўрин тутдилар. Тамила опа чин маънодаги ойнаи жаҳон ижодкорларидан бири эди. Ўзи ишлаган даврда кўплаб иқтидорларни кашф этгани бундан далолатдир. Лутфия Рўзибоева эса манаман деган эркак режиссёрлар билан баҳслаша оларди. Унинг синчковлиги, зийрак ва йўқни йўндириб, борни минг бор бордек қилиши ҳамкасбларининг эҳтирому эътиборига сазовор эди. Шунинг учун бўлса керак, ўша вақтларда улар тайёрлаган кўрсатувларга томошабинлар чанқоқ эдилар. «Қўшиқларда қиз қалби», «Марҳабо, талантлар» дейсизми, «Қизлар даврасн»ю, «Ғазалхон ёшлигим»... бари-барида ўзига хослик, самимият яширинган эди. Эҳтимол, бу кўрсатувлардаги иштироки боис, эртанги куннинг олқишлари-ю бу опаларнинг унга бўлган меҳру муҳаббати сабаб Соат Шарипов телевидениедан бутун умр айрила олмаслик «касал»ига мубтало бўлгандир? Эҳтимол, шунинг учундир улар каби сувдан қайтмас, ўтдан чекинмас бўла борганлиги? Аммо афсусланарли ва ажабланарли жойи шундаки, у ўзи ташкиллаган айрим кўрсатувлар олқишидан нафасини ростлаб улгурмай, унинг бошқа эгалари чиқиб қоларди. «Иқбол», «Қувноқлар ва зукколар» кўрсатуви шундай бўлди. Ҳатто, айтишларича, хат ҳам келганмиш — шу кўрсатувларни Соат Шарипов олиб борса, умуман эфирга берманглар деган...

— Яхшиямки, телевидениеда соф виждонли, бировнинг меҳнатини қадрлайдиган ва ёшларга ишониб, уларга умид кўзи билан қарайдиган Элбек Мусаев каби ижодкорлар бор, — дейди Соатжон. — Мен у кишига ўз миннатдорчилигимни қандай изҳор қилишни билмайман. Чунки Элбек ака мени илк марта муаллифлик қилишга ундаган, йўл-йўриқлар берган. Очиғи «Иқбол», «Қувноқлар ва зукколар» кўрсатуви у кишининг маслаҳатлари, йўл-йўриқлари билан дунёга келганди.

Ҳа, биз ижодкорларга бир оғиз илиқ сўз, эътибору озгина эъзоз ҳамиша кераклигини ҳамма ҳам тушунавермайди. Тушунганлар эса жуда кам. Кам бўлса-да уларнинг борига, бизларга ҳамроҳу далда беришларига шукр. Шукр, Мираббос, Мирзааҳмедовдек режиссёрлар борлигига. Баҳодир Муҳамедов, Рафаэль Камолов, Нозим Бобохонову Ҳотам Ниёзовлар ҳамиша унинг тарафида эканлигига — раҳмат.

Рост, Соат бироз қизиққон. Дилидагини тезда тилига чиқарадиган йигит. Шунинг учун бўлса керак, эътибор берсангиз, у бир дақиқада сизу биз уддалай олмайдиган даражада кўп ва хўп гапира олади. Эҳтимол, шундай кўпсўзлиги оқибатида кимнингдир қитиқ-патига тегиб қўяр. Унинг бу «нуқсон»и айрим сўзларни пардага олиб ишлатиш кераклигида «қовун тушириб» қўяр? Лекин барибир уни асрашимиз керак. Унинг каби ҳозиржавоб бошловчиларга эрк беришимиз шарт. Бизда бундай қобилияти бор актёрлар бармоқ билан санарлидир аслида. Бу сезгини туйдикми, дарҳол уларга бот-бот сўз бериб турмоқ керак. Бу телекўрсатувларнинг жонли ва турли-туман бўлишини таъминлайди. Чунки телевидение кўрсатувлари бевосита биз суҳбатга киришадиган ноёб топилмадир. Шунинг учун эҳтиёткорлик билан ёндашишимиз керак унга. Чунки ойнома ва рўзномаларни маълум тайёргарлиги бор, ўқишга қисман берилган, кунт қилган инсонларгина варақлашади. Демак, улардаги кескин ифода қайсидир маънода кечиримлидир. Телевидение орқали айтилган шаддод сўзу озгина шаккоклик катта тўфонга сабаб бўлиши мумкин. Чунки уни касби, ҳунари турлича, ёши-ю феъли айри бўлган томошабинлар кўради. Демак, ундаги айрим истеҳзою қочиримли ифодаларни ҳамма ҳам бирдек илғаб ололмайди... Шундай бўлгач, «зангори экран»да кўринадиганлар ҳар томонлама сезгир ва зукко бўлиши, ҳамманинг дилини топиб, тилига «эрк» бериши шарт.

— Томошабинлар ҳар бир кўрсатувни қанчалар машаққат билан тайёрланишини ҳамиша ҳам билавермайдилар. Узоққа бормайлик, — дейди Соат Шарипов. — Биз икки олийгоҳ талабалари билан «Қувноқлар ва зукколар» кўрсатувини ёзадиган бўлдик. Ҳамма иш тахт бўлиб, эрталаб уни ёзиб оламиз деганимизда, бир олийгоҳ талабалари унда қатнашмаслигини айтишди. Сабаби — олийгоҳ ректори бунга руҳсат бермабди. Ректорнинг уйига боришга мажбур бўлдим. Барибир, у кишини кўндириб бўлмади. Нима қилиш керак? Ўйчи ўйлагунча, таваккалчи ишини битирар экан, деганларидек, ўша куни ярим тунгача режиссёр Мираббос Мирзааҳмедов билан янги режа туздик. Биринчи команда — келишилганидек, Тошкент давлат енгил саноат олийгоҳи, иккинчи команда эса — томошабинлар! Ўртада саволлар тузилди. Баҳслашув ва тортишувга сабаб бўладиган лаҳзалар келишилди. Ва эртасига тонгда — ўйлаганимиздек, кўрсатув муваффақият билан ёзиб олинди. Лекин барибир — гап тарқалибди: техника овора бўлибди. Кўрсатув иштирокчилари қатнашишдан бош тортибди!.. Яна шунда Элбек Мусаев ҳамма гапга чек қўйдилар: «Қандай ёзилганидан хабарим бор. Бироз монтаж қилиб, эфирга узатсак бўлади!»

Яна бир воқеа, Тошкент Маданият олийгоҳи билан Тошкент театр ва рассомлик санъати олийгоҳи талабалари беллашдилар. Кимдир ғолиб бўлади беллашувда, кимдир мағлуб. Аммо бу галги мағлублик Тошкент театр ва рассомлик санъати олийгоҳидагиларга асло ўрнашмади. Нега энди улар — бўлажак актёрлар енгилиши керак? Ўртада қаттиқ тортишув кетди. Менга қизил диплом берган устозларим — асосий шикоятчилар эди — дейди С. Шарипов. — Командани Соатнинг ўзи тайёрлаган — шунинг учун улар ютишди, дейди биров, бошқаси эса... кўрсатувга Соат бошловчилик қилишга нолойиқдир... Бошқа бошловчи топиш керак!.

Ўша кунги йиғилиш, талабчан ҳайъату бошлиқлар ўртасидаги гап-сўзлар, гарчанд қаттиқ-қуруқ гапиришга ундаган бўлса-да, Соат барига чидади ва фақат уларга шундай савол берди.

— Нега шу пайтгача қилган бошловчилигим лойиқу, сизлар енгилган кундан кейин нолойиқ бўлиб қолдим?

— ...

— Мен-ку бу командани жуда яхши тайёрлабман. Сизлар ўз шогирдларингиз билан фахрланинглар бунинг учун. Яна бир гап, нега энди сизлар, машҳур режиссёрлару актёрлар, унвонли санъат арбоблари ўз талабаларингизни ғолиб қиларли даражада тайёрлай олмадинглар?..

Шундан сўнгги дили хираликлар тан берарли қарсакларга уланиб Соатни яна янги ижодий кайфиятларини барқ урдирди... Кўп ўтмай, кейинги кўрсатувдан кейин яна янги гап чиқди: «Хотини Самарқандлик-да, Соатнинг. Бўлмасам, Самарқандликларга ён босармиди у? Тошкент Маданият олийгоҳининг талабаларини, ўша, актёрликка ўқиётганлардан ғолиб бўлганларни Самарқанд дорилфунунининг талабалари осонгина енгишармиди?..».

...Шунақа, Соатга ҳар хил гаплар айтилади, ошкору ҳуфиёна дилхираликлар содир бўлади. Ҳатто бир куни саҳнага олиб чиқилган қўйга ҳам уни эга қилиб қўйишди. Ҳолбуки, талабалар бир кўринишда ўтган ўша қўйни кўрсатув ёзилаётган бинонинг ёнидаги ошхона ошпазларига ўзининг икки баҳосида пуллаб кетишганди.

Соатнинг истаги — «Ишлайман, бағишлайман ва озгина бўлса-да ижодим, иқтидоримни халқимга уларнинг қалбида сўнган туйғуларини, эзгулик куртакларини кўзкўзлашга ҳисса қўшаман» деб юрганларнинг истаги, хоҳиш-иродасидир. «Халақит берманглар, яхши одамлар, яхшиликларим кўп сизларга! Янгилигу интилишларимнинг ибтидосида ўзига хос янглишлар ҳам бўлади. Сиздан майинликни кутаман бундай пайтларда! Бироз бағри кенглигу, умидворлигимга раҳна туширмасликларингизни сўрайман...».

Соат Шариповнинг қиладиган ишлари қилганларидан кўра кўп. Фарзандлари Санъат, Чарос ва Ҳулкарлар билан оилавий репертуар тайёрлаяпти, янги қўшиқ, шеър ва сценарийлар устида бош қотиряпти. Аммо у ҳавас қиладигани, кўнглини топсам, йўлини топсам-у, ҳузурига қуш каби учсам деб яшайдигани — меҳрибон ва камсуқуму билимдон мураббийлардир. Биринчи ўқитувчилари Гулчеҳра Ҳамроева, Истам Ҳамроевларни, Ғули Аслонова-ю, А. Иноятовларни ҳамиша эслаб яшайди у. Устознинг инсон ҳаёти, касб-ҳунари ва мақеида қанчалик ўрни борлигини дилдан туйиб юради. Чунки улар боис санъаткор бўлди. Уларнинг меҳригиёси ва талабчанлигини ҳис қилиши боис — ўзи ҳам устоз энди. Авиация ишлаб чиқариш бирлашмасидаги «Парвоз» ашула ва рақс халқ ансамблининг ўзбек драма ва миниатюра тўгарагига бошчилик қилади. Ўқувчиларни санъатга бўлган иқтидорини улғайтиришга маҳорату қалб ҳароратини бағишлайди.

— Соатжон, демак, ҳамиша четки муаллифлик қилиб кўринар экансиз-да телекўзгуда? Мен сизни маълум муҳарририятда, муқим ишдамисиз деб юрардим.

— Шу ниятдан ҳам холи эмасман, — дейди у. — Кўп йиллик муаллифлигу ташкилотчиликларимдан орттирган тажрибаларимдан келиб чиқиб ўйласам, мен ҳам беш минути кам режиссёру муҳаррир эканман. Аммо бунга ҳамон журъат қилолмаяпман. Чунки телевидение мен учун буюк даргоҳдир. Унда даҳолар ишлаши керак. Шундай даҳоларга эса майда гаплардан, иғволару бўлмағур маломатлардан шикаст етмайди, деб ўйлайман. Чунки улар ҳар қандай таҳқиру тақдирнинг ҳазилларидан баландда юрадилар.

У қолган фикрини ўзи ёзган қўшиқлардан бирини ҳиргойи қилиб тугатди:

Сўнмаса бас, бизнинг чироқ,
Хафалик бизлардан йироқ,
Мақсад фақат ғалабамас,
Балки чин дўстлик муҳимроқ...

У. АБДУАЗИМОВА.

ЎРТА АСРЛАРДАГИ ЎРТА ОСИЁ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙ ТАРАҚҚИЁТ ҲАҚИДАГИ ҒОЯЛАРИ

(Боши 3-бетда).

Аҳмад Дониш Ўрта Осиё мутафаккирлари орасида биринчилардан бўлиб давлат ва мулкчиликнинг бир-бирга боғлиқлигини кўрсатган. Унинг фикрича, давлат кишиларнинг ўзаро келишуви натижасида вужудга келиб, давлат бошлиғи учун четдан бўладиган тажовузлардан ҳимоя қилиш учун қўйилади.

Бу фикрлар Донишнинг Ғарбий Европа олимларининг ижтимоий шартнома назариясига жуда яқин эканлигини кўрсатади. У давлат ва жамиятнинг келиб чиқишини тўғри кўрсатиб бера олмаса-да, уни Оллоҳнинг иродасига боғлаб тушунтирувчи теологик қарашларга қарши чиқди. Давлатнинг амал қилиши қуйидаги беш нарсага боғлиқ: адолатлилик, қўшиннинг борлиги, халқнинг мавжудлиги, сувга эгалик, хазинанинг мавжудлиги. Ҳар қандай мамлакат яхши ривожланиши учун қуйидагилар бўлмоғи керак: 1-дан, давлат адолатли ва кучли подшоҳга эга бўлиши лозим; 2-дан, мансабдор шахслар адолатли софдил бўлиши керак; 3-дан, ҳар бир шаҳарда керакли даражада табиблар бўлиши керак; 4-дан, аҳоли келгинди ва ночор кишиларга нисбатан меҳрибон ва саҳий бўлмоғи даркор 5-дан, деҳқончилик учун зарур даражадаги сувга эга бўлиши лозим.

Дониш, шоҳ ва амалдорлар аҳолининг олдидаги ўз мажбуриятларини софдиллик билан бажаришлари лозим, чунки давлат халқ манфаатларини ҳимоя қилиш учун тузилгандир, дейди. Унинг фикрича, жамият аъзолари ҳуқуқ ва мажбуриятларда тенг бўлмоғи керак. У халқ зулмкор бошқарувчилар ва шоҳларга қарши чиқишини оқлайди. У мутлақ монархияни чеклаш тарафдори бўлиб чиқади ҳамда давлатни бошқаришда қонунларнинг эгаллайдиган ўрнини оширишни талаб қилади. Шундай бўлишига қармасдан, у халқни феодаллар зулмини ағдариб ташлашга чақирмади, бунинг сабаби — у давлатнинг синфий моҳиятини тушунмаганлигида, давлатни ягона ҳукмдорсиз тасаввур этолмаганлигида эди. У халқнинг оғир аҳволига феодал муносабатлари эмас, балки ҳукмдор ва мансабдорларнинг ҳақсизликлари сабаб деб тушунди.

Аҳмад Донишнинг бу фикрлари ундан кейин ижод қилган бошқа кўпгина маърифатпарвар кишиларга баракали таъсир кўрсатди. Улардан С. Айний, Бердаҳ, Муқимий, Фурқат ва бошқаларни кўрсатиш мумкин. Улар ўз асарларида қарма-қарши синфларга бўлинган жамиятдаги кишиларнинг бир-бирларига муносабатларини, аросат ва зулмдан қутулиш ҳамда озод жамият қуриш учун интилаётган халқнинг орзу-умидларини ифодалаб берувчи кўплаб асарлар яратдилар.

Кейинчалик уларнинг бу фикрлари XX аср бошларида халқнинг маънавий ҳаётида катта аҳамиятга эга бўлган ислом ахлоқий анъаналарини янги давр талаблари билан узвий қўшиб олиб боришга ҳаракат қилган жадидизм оқими намояндалари ижодида ҳам ўз ифодасини топди. Уларга Абдулла Қодирий, Абдулҳамид Чўлпон, Фитрат, Беҳбудий кабилар киради.

Қайтариш учун саволлар:

1. Ўрта аср Ўрта Осиё мутафаккирларининг жамият ҳақидаги қарашларида қандай умумийлик бор?
2. Фаробий жамиятнинг пайдо бўлишини қандай изоҳлайди?
3. Жамият ҳаётининг ўзига хослигини Беруний қандай тушунтиради?
4. Ибн Сино кишилар орасидаги синфий фарқларнинг сабабини қандай тушунтиради?
5. Аҳмад Донишнинг жамият тараққиёти тарихини ўрганишдаги хизмати қандай?
6. Ўтмиш мутафаккирлари хулосаларининг ҳозирги замонни тушунишда аҳамияти борми? Сизнинг фикрингиз!

Тайёрловчилар:
И. СОИФНАЗАРОВ,
А. ҲУКУМОВ,
Н. БАРАТОВ,
фалсафа фанлари номзодлари, доцентлар.

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДА ЯНГИ ЖУРНАЛ

Қорақалпоқ муаллимларини ўқув-методик таъминланишига кўмаклашиш, мактаб ва ўқув юртлари ўқитувчиларининг илғор тажрибаларини оммалаштириш мақсадида «Қорақалпоғистон муаллими» журнали ташкил этилди. Бу янги журнал муассислари Нукус давлат педагогика институти ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлигидир.

— Журналимиз саҳифаларида илм ва мактаб, билим масканларида тарбия, бошланғич таълим, ўрта махсус ҳамда олий ўқув юртларининг илмий-педагогик масалаларига бағишланган мақолалар чоп этилади, — дейди журналнинг бош муҳаррири, Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, фалсафа фанлари доктори, профессор, Нукус давлат педагогика институти ректори Ж. Б. Бозорбоев. — Ўқув-методик журналимиз таҳририяти асосий эътиборни таълим-тарбия бўйича методик материаллар, мактаб ва оила масалалари, назарий муаммоларга қаратади. Шунингдек, янги нашрда тажриба-синовларга оид далиллар, натижалар таҳлилига бағишланган мақолалар, илмий очерклар, экология ва тарбияга доир материаллар, халқ педагогикаси бўйича асарлардан намуналар, бадиий ижод намуналари ҳам бериб борилади.

Журналимиз уч ойда бир марта чоп этилади. Унинг индекси 75505 бўлиб, обуна баҳоси 3 ойга 5 сўм, олти ойга 10 сўм, бир йилга 20 сўмдир. Ўйлаймизки, «Қорақалпоғистон муаллими» ўз материаллари билан республикамизда таълим-тарбия ишини равнақ топишига фаол тарғиботчи сифатида муносиб ҳисса қўшади.

УЛУҒЛАРНИ ЁД ЭТИБ

Яқинда Избоскан ноҳиясидаги Островский номли 19-ўрта мактабда буюк шоирларга бағишланган «Ғазалхонлик» кечаси бўлиб ўтди. Унда қатнашган ўқувчилар улуғ шоирларимиз Навоий, Бобур, Машраб, Огаҳий, Увайсий, Нодира ва бошқаларнинг ғазалларини завқ-шавқ билан ёд айтдилар.

У. ЮСУПОВА.

БИЛДИРИШ

Тошкентдаги 127-техника билим юрти қошида ташкил этилган кечки ўрта мактаб томонидан Аҳмедова Ҳулкар Ашуралиевна номига берилган **613886** номерли йўқолган ўрта маълумот тўғрисидаги аттестат бекор қилинади.

Бош муҳаррир
Аҳмаджон ДОЛИМОВ.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

ТЕЛЕФОНЛАР: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35, нашриёт диспетчери — 32-78-94, нашриёт телефон станцияси навбатчиси — 33-90-50.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концерни. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

№ Г — 38 -буюртма. ИНДЕКС: 64595. Босишга топшириш вақти 20.00. Босишга топширилди 20.00. Тиражи 160000

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12